

Recenze knihy **Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich**

Petra Ezzeddine Lukšíková

Abstrakt:

Vyšla první přehledová studie v českém jazyce mapující transnacionalismus, který je v současné antropologii pohybu a migrace jedním z nejdiskutovanějších vědeckých okruhů. Autorem knihy je Csaba Szaló.

Teorie transnacionalizmu se vyvíjela zejména v 90. letech po kritice bipolárního modelu migrace (emigrace versus imigrace, resp. integrace) a je definovaná jako „sociální proces, ve kterém migranti operují v sociálních polích, které překračují geografické, politické a kulturní hranice“ (Glick Schiller, Basch, Blanc-Szanton 1995). Zejména před antropology tak vyvstaly nové otázky týkající se samotné definice lokálních komunit a jejich hranic a také povahy etnické identity členů k nim patřících. Centrum pro studium demokracie a kultury v Brně vydalo první přehledovou studii v českém jazyce mapující transnacionalismus, který je v současné antropologii pohybu a migrace jedním z nejdiskutovanějších vědeckých okruhů.

Když se čtenář prokouše filozoficky laděnou, místy těžkopádnou, úvodní kapitolou s názvem *Teorie transnacionální migrace a možnost smysluplného překladu mezi nimi*, která je nicméně z hlediska „lokalizace autora ke svému textu“ důležitá, dočká se jak „výživného“ odborného textu, tak čtenářsky svěžího způsobu psaní. Kapitoly rozebírají téměř všechny tematické okruhy, které se vážou k problematice transnacionalizmu: definice a genealogie transnacionalizmu, soudobé teorie transnacionalizmu a jejich kritiky. Autor, Csaba Szaló, důsledně analyzuje transnacionální identitu, alternativní kartografii postmoderního sociálního prostoru, transnacionální sociální pole, problematizaci vztahu k domovu, existenci a fungování diaspor, kritiku metodologického nacionalizmu a problematiku pohraničí jako liminálního prostoru. Zároveň je však v textu opomíjená v současnosti již rozsáhlá kritická diskuse o samotném obsahu a používání pojmu transnacionalismus, lokalizmus, glocalizmus a kosmopolitанизmus (např. Roudometof, 2005). Kromě analýz kanonických textů teorie transnacionalizmu přináší studie i rozsáhlou bibliografii, která může významně ulehčit orientaci v problematice. Nabízí také ukázky terénních výzkumů autorů jako například Katy

Gardner (Bangladěš), Roger Rose (Mexiko) nebo George Faroun a Nina Glick Schiller (Haiti).

Kapitulu *Genealogie kritické antropologie* považují za počín, který je v českém a slovenském kontextu unikátní. Zejména studenti antropologie a sociologie by jí měli věnovat pozornost. Szaló poskytuje v této kapitole vynikající exkurz do soudobých antropologických teorií a diskurzů, které následovaly po tzv. Triple Crisis (krize legitimacy, moci a reprezentace). Svou pozornost věnuje problematice vztahů antropologů k Druhým a reflexivnímu obratu v antropologii. Autor s přehledem analyzuje dva typy interpretačních strategií, první spojenou s rolí antropologie v procesu kolonizace v kapitolách *Kolonizování Druzí* a *Dekonstrukce procesu zobrazení Druhých* a druhou epistemologicko-radikální interpretační strategií související s problematikou etnografického psaní, tou se zabývá zejména v kapitole *Od kolonializmu k textuálnosti*.

Problémem přehledových studií je, že odborný čtenář má téměř vždy pocit, že text obsahuje něčeho víc, něčeho zas méně. Tak je tomu i v mém případě. Domnívám se, že Csaba Szaló zcela nespravedlivě opomenul problematiku genderu v migraci a transnacionalizmu. Zmiňuje se o něm jen útržkovitě v některých kapitolách. Přitom studie genderu v transnacionalizmu (podobně jako v případě nesporného vlivu feministických teorií na kritickou antropologii a vnímání prostoru) významně přispěly k pochopení role domácnosti (household theory) a později mikro-úrovně individuálního agenta v procesu migrace. Existují zajímavé antropologické a sociologické studie, které se věnují vlivu transnacionalizmu na strukturu a fungování rodiny a příbuzenských vztahů (Massey, 1994), genderového statutu a moci v rodině (Guarnizo 1997, George 2005), problematice pomocnic v domácnosti (například Parreñas 2001, 2005, Hongadneu-Sotelo 2007, Lutz 2002). A jsou to právě ženy, které stojí v centru sociálních sítí transnacionálních migrantů (Grasmuck-Pessar 1991) nebo vytvářejí zajímavé formy koordinace produkční a reprodukční práce spojené s migrací (například Morokvasic 1984). Přitom je paradoxní, že významnou inspirací pro vědecký zájem o problematiku transnacionalizmu byl pro autora samého výzkum transnacionální sociální sítě osmi mladých žen. Myslím si, že je škoda, že se pro tuto inspiraci v knize nenašlo místo. Čtenáři, a to zejména ti, kteří se v dané problematice teprve začínají orientovat a kterým je kniha primárně určena, by tak měli možnost detailněji nahlédnout na výzkum z našeho geografického terénu, který rozvíjí teoretické a metodologické koncepty analyzované ve studii.

Neuchopitelnost konkrétního terénu (lokality), tak důležitá pro vlastní etnografický terénní výzkum, přinesla a stále přináší různé výzvy pro různé formy metodologických řešení. Antropologové 21. století jsou v důsledku globalizace konfrontováni se změnami sociální, teritoriální a kulturní reprodukce skupinové identity, a proto již „etno-“ není v etnografii absolutní. Csaba Szaló se tak nutně musel dotknout důležitých metodologických inspirací pro studium transnacionalizmu, jako jsou multi-sited ethnography (Marcus 1998) a makroetnografie (Appadurai 1996). Marcusova konstrukce *následování věci* („follow the thing“) a Appadurairovo (1986) zkoumání *používání a cirkulací věci* („uses and trajectories“) jsou v

antropologickém zkoumání transnacionalizmu dnes patrně nejběžnější. Antropologové se více zajímají o materializované praktiky transnacionálů, jako jsou formy a funkce zasílaných a transferovaných dáreků, oblečení používané doma i v emigraci (např. muslimské šátky), jídlo konzumované v emigraci (obchody s etnickým jídlem, jako jsou například košer a halal obchody) atd. Škoda, že při analýze transnacionální metodologie Csaba Szaló do textu nezpracoval i další inspirativní metodologické přístupy, jakým je například koncept globální etnografie Michala Burawoye (Burawoy et al., 2000), který rozvíjí komplexnost poznání globálních procesů, rámce globální moci struktur a jejich transnacionální inkorporace, nebo dále co v praxi znamená zaměření transnacionálních výzkumů na komplexní každodenní životní světy migrantů, které se zkoumají v různých perspektivách.

Domnívám se, že *Transnacionální migrace* rozhodně nejsou jen pouhým výčtem současných antropologických teorií a konceptů transnacionální migrace a kritické antropologie, k čemuž tíhne ne jeden autor přehledových studií. Csaba Szaló v plné míře dokázal potvrdit ambice, se kterými se svým čtenářům svěřil již v úvodu své studie: „Snad tak budeme (čtenáři i autor) moci přispět k sociologické reflexi: analyzované texty neodkazují „pouze“ k realitě textů a k sociální realitě jejich produkce, nýbrž také k sociální realitě aktérů a jejich konání, jenž se věda a její texty snaží interpretovat.“ V *Transnacionálních prostorech* se o reflexivitě nejen píše, reflexivita je v jejich textu i obsažena.

Szaló, Csaba, Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich. Centrum pro studium demokracie a kultury, Sociologická řada, sv. 5, Brno, 2007, 175 str.

Článek vznikl v rámci projektu "Czech Made?" Multikulturního centra Praha za podpory Evropské komise.

Odkazy:

Appadurai, A. (1986). *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective* (Cambridge Studies in Social & Cultural Anthropology), Cambridge: Cambridge University Press.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large, Cultural Dimensions of Globalization*, Public Worlds, Volume 1, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Burawoy, M. et al. (2000). *Global Ethnography: Forces, Connections, and Imaginations in a Postmodern World*, Berkeley: University of California Press.

George, S. M.(2005). *When Women Come First /Gender and Class in Transnational Migration*, Berkeley: University of California Press.

Glick Schiller, Basch, Blanc-Szanton (1995), „From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration“, *Anthropological Quarterly*, Vol. 68, No. 1, s. 48-63.

Grasmuck, S. and P. Pessar (1991). *Between Two Islands: Dominican International Migration*, Berkeley: University of California Press.

Guarnizo, L.E. (1997). „Going Home: Class, Gender and Household Transformation among Dominican Immigrants“. In *Caribbean Circuits*, Ed. P.Pesar. New York: Center for Migration Studies.

Hamar E., Szaló C. (2007). „Osm migrujících žen a jejich transnacionální sdílený svět“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Vol. 43, no. 1, s. 69 – 88.

Hanson, S. and G. Pratt (1995). *Gender, work and space*, New York: Routledge.

Hongadneu-Sotelo, P. (2007). *Doméstica: Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*, Berkeley: University of California Press.

Lutz, H. (2002). „At your service madam! The Globalization of domestic service“. *Feminist Review* 70: 89-104.

Marcus, G. E. (1998). *Ethnography through thick and thin*, Princeton: Princeton University Press.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Morokvasic, M. (1984). „Birds of Passages are also Women...“. *International Migration Review*, Special Issue: Women in Migration, Vol.18, No.4: 886-907.

Parreñas, R.S. (2001) : *Servants of Globalization*. Stanford: Stanford University Press.

Parreñas, R.S. (2005): *Children of Globalization*. Standford University Press.

Roudometof, V. (2005): *Transnationalism, Cosmopolitanism and Globalization*. *Current Sociology* 53(1), s. 113 – 35.